

γην τοῦ πτωχοῦ ἐργάτου καὶ εἰς τὴν ὀρφανὴν πλέον καρδίαν του!

Ἀπὸ τοιαύτας σκέψεις κατεχόμενος, παρηκολούθησα μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν ἀπομακρυνόμενην κηδεῖαν, μέχρις οὗ ἀντιπαρῆλθεν αὕτη καὶ ἐσθέσθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ πένθιμος ψαλμὸς· διὰ καὶ δὲν ἤκούετο πλέον ὁ πυκνὸς βηματισμὸς τῆς σκυθρωπῆς συνοδίης.

Τότε ἀπεσύρθη ἐκ τοῦ παραθύρου καὶ ἀνέλαβα ἐκ νέου τὴν ἀνάγνωσίν μου.

Δύο περίπου ὥραι εἶχον παρέλθῃ καὶ ἤρχιζα ἐτοιμαζόμενος διὰ νὰ ἐξέλθω, ὅτε εὐθυμοὶ γέλωτες καὶ συνομιλίας τῶν γειτοнисσῶν ἐπληξάν πάλιν τὰ ὦτά μου. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτῶν διαχωρίζετο φωνὴ ἀνδρική ὁμιλοῦσα εἰς τόνον βραγχῆς σάλπιγγος σπαρκατικῶς παραφονοῦσης, ὁμοιάζουσα πολὺ μὲ φωνὴν ἐκλαρυγγισμένου μεθίστου. Ἡ φωνὴ ἐκείνη ἐφαίνετο ἀπαντῶσα κάτωθεν, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, πρὸς ἐρωτήσεις, αἰτίνες ἀπηυθύνοντο ἐκ τῶν παραθύρων. Μολονότι κατ' ἀρχὰς ὁ διάλογος αὐτὸς μὲ ἀφῆκεν ὅλως ἀδιάφορον, διότι ἀλλαγῇ ἦτο ἐστραμμένη ἡ διάνοιά μου, ἀλλ' ὅμως ἡ παρατεινομένη ἐκείνη βοή καὶ ὁ γυναικεῖος ἀλαλαγμὸς ἐφείλκυσαν ἐπὶ τέλους τὴν προσοχήν μου, ἥτις ἐστράφη τότε πρὸς τὰ ἔξω.

Μόνῃ ἡ ἀνδρική φωνὴ ἤκούετο τώρα, μὲ τὴν βραγχὴν φλυαρίαν της, ἥτις εἶχε σθέσῃ ὅλας τὰς ἄλλας.

— Γύψ, Γύψ!... ἔλεγε προσκαλοῦσα σκύλον, οὐτινος ἤκουσα ἠχοῦντας τοὺς μικροὺς περὶ τὸν τράχηλον κωδωνίσκους, τοὺς ὁποίους τὸ ζῶον ἔσειε. — Γύψ, ἐδῶ, ἔλα 'δῶ! Καὶ ἀπευθυνόμενη πάλιν πρὸς τὸ ἀκροατήριον τῶν παραθύρων — Μάλιστα, κυράδες μου, ἐτράβηξα, σὰς λέω, τὸν διάλόγόν μου! Ὅχτῳ 'μέραις ἔμεινα χωρὶς δουλειὰ καὶ ὅχτῳ νύχταις δὲν ἐκλείσα 'μάτι ποῦ ὁ Θεὸς τὸ ξέρει. Τί νὰ κάμῃς σὰν ἡ μοῖρα σοῦ τὰ 'χῃ γράφῃ ἔτζι; Ὅζω ὁ κόσμος νὰ ξεφαντώνῃ καὶ ἐγὼ νύχτα μέρα νὰ μένω μέσα στὸ σπίτι κλεισμένος... Γύψ, ἔλα 'δῶ, σοῦ λέω... Ὅ, τι 'μπόρεσα ἔκαμα... Περαιοποίησι ποῦ 'ζώδεψα καὶ τὰ μαλλιά τῇ κεφαλῇ μου... γιατί σὰν ἕνας βάζεται, βάζεται εἰς τὰ γερά. Ὁλαις μου τῇ δουλειαῖς τσ' ἔχω κάμει, κυράδες μου, σωσταίς, ὅλαις σωσταίς, σὰς λέω, ὅσα μὲ τὴν ὕστερη στιγμή! Μὰ τώρα ὁποῦ, ὡς θέλησε ὁ Θεός, τὰ πάντα τελειώσανε, τί νὰ γίνῃ... ὑπομονή! βγήκα κι' ἐγὼ ὁ καυμένος νὰ πάρω ὀλίγον ἄερα καὶ νὰ ξεσκοτίσω λιγάκι τὸν πόνον μου μὲ τὸ καρναβάλι. Ἄ! δόξα ν'ἔχῃ ὁ μεγαλοδύναμος!... ἔτζι ἦτανε γραμμένο! Ὁ Θεὸς σχωρὲς τὴν τὴ μακαρίτισσα... Ἐχέτε 'γεία, κυράδες μου, ζωὴ στὴν ἀφεντιά σας... Γύψ, ἔλα, ἐμπρός, πᾶμε, σοῦ λέω...

Ἐσπευσα εἰς τὸ παράθυρον διὰ νὰ βεβαιωθῶ

ἐὰν ἡ ὑποψία, ἡ ὁποία διὰ μιᾶς μοῦ εἶχεν ἐπέλθῃ, ἦτο ἀκριβής. Καὶ εἶδα πράγματι τὸν ἄνθρω-

πον τῆς κηδεῖας, τὸν μεσήλικα, τὸν λυπημένον, νὰ κατέρχεται ὑψηλόκορμος τὴν πρὸς τὴν πλατεῖαν κατωφερῇ ὁδόν, μὲ βῆμα σταθερόν, μὲ τὰς χεῖρας ἀμερίμνως χωμένες εἰς τὰ θυλάκια, στρεφόμενος μόνον ἐκ διαλειμάτων διὰ νὰ προσκαλῇ τὸν σκύλόν του, ὅστις μὲ ταχὺν τριποδισμόν τὸν παρηκολούθει, σείων εὐθύμως τοὺς περὶ τὸν τράχηλόν του κωδωνίσκους.

Β. Γ. ΣΤΕΦΕΛΙΔΗΣ

Ἀθηναϊκὴ ἤχῳ

Τὴν ἐβδομάδα αὐτὴν ἦσαν οἱ ἐπίσημοι θάνατοι ἀλλεπάλληλοι. Μετὰ τὸν Ῥαγκαζὴν ὁ Ζάππας. μετὰ τὸν Ζάππαν ὁ Δαμαλᾶς, μετὰ τοῦτον ὁ Μητσόπουλος... Ἐὰν εἶχον ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην τάσιν καὶ ἐπιτηδεύτητα νὰ πλέκω ἐγκώμια νεκρῶν, ὁποῖα σήμερον ἄφθονος ὕλη διὰ τὴν γραφίδα μου! Πλὴν στεροῦμαι ἐνός, τοῦ κυριωτέρου ἴσως διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην προσόντος· μολονότι δὲν εἰξεύρω ἂν τοῦτο εἶνε ἀπολύτως ἄλλεψις. Ἐσυνείθισα δηλαδὴ νὰ φρονῶ — ἀντιθέτως βέβαια πρὸς τοὺς εἰδικούς καὶ εὐδοκίμους νεκρολόγους — ὅτι ὁ θάνατος, ὅσονδῆποτε σκληρῶς πρόωρος ἢ αἰφνίδιος καὶ ἂν ὑποτεθῇ, δὲν εἶνε ἱκανὸς νὰ προσθέσῃ τίποτε εἰς τὴν ἀξίαν ἐνός ἀνθρώπου. Ἡ ἀποθέωσις, ἡ προκαλουμένη κατ' ἔθος εἰς τὰ φέρετρα τὰ ὁπωσδῆποτε ἐπίσημα, δὲν μ' εὐχαριστοῦν, ὅταν δὲν εἶνε πολὺ δικαία. Βεβαίως ὁ θάνατος εἶνε κάτι, τὸ ὁποῖον κινεῖ τὴν καρδίαν εἰς συμπάθειαν καὶ πολλὰ μᾶς κάμνει νὰ λησμονῶμεν καὶ νὰ παραβλέπομεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ συμπάθεια αὕτη ἀκριβῶς εἶνε

ὅ,τι εἴμπορεῖ νὰ ἐπηρεάσῃ ἐπικινδύνως τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, νομίζω ὅτι ὁ εὐσυνείδητος αὐτὸς πρέπει ν' ἀφίησιν νὰ παρέρχεται τῆς λύπης ἡ σκοτίζουσα συμφορὰ. Ἐν ᾧ ἀπεναντίας τίποτε δὲν φοβεῖται, οὐδὲ πρέπει νὰ φοβῆται ὁ συνειθίζων ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀπρόσβλητον ἐκείνην ψυχρότητα, ἀφ' ἧς οὐδὲν αἴσθημα ἢ συμφύρον, οὔτε τοῦ θανάτου ἢ συμπάθειας, εἶνε ἰκνὺν νὰ τὸν παρασύρῃ.

*

Ἄν σήμερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ζάππα — τοῦ ἀληθοῦς ἐθνικοῦ εὐεργέτου, τοῦ ἐναρέτου καὶ ἀρελοῦς ἀνδρός, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἡ φιλοπατρία ἐξήγιζε, δύναται τις εἰπεῖν, τὴν φιλοχρηματίαν — ὁ λιθανωτὸς μοὶ ἐφάνη βαρὺς, πολὺ περισσότερον νομίζω τοιοῦτον τὸν καέντα πρὸ τοῦ Ῥαγκαβῆ, τοῦ Δαμαλά, τοῦ Μητσοπούλου. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ὁ κάλαμος νέου καὶ ἄνευ προλήψεων κριτικοῦ ἐπειράθη ἤδη ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν θέσιν του· ἀλλὰ περὶ τῶν ἄλλων κανεὶς δὲν ἐφάνη θέλων νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν γραψάντων συνησθάνθησαν. Καὶ ἡμεῖς τιμῶμεν τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Δαμαλά καὶ σεβόμεθα ὑπὲρ πάντα τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἐπίμονον, τὸ φιλόπατρι καὶ χριστιανικόν. Ἀλλὰ δὲν νομίζομεν ἡμᾶς ἀπηλλαγμένους διὰ τοῦτο τῆς ὑποχρεώσεως νὰ προσθέσωμεν ὅτι αἱ τόσῳ στεναὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ ἀνδρός, παρακολουθοῦμεναι φυσικῶς ὑπὸ τοῦ ἀμειλίχτου ἐκείνου φανατισμοῦ, δὲν ἤλεγχον πνεῦμα φιλοπρόδον, οὔτε ἐντελῶς χειραφετημένον. Ἀνθρώπος ἀποφασισμένος καὶ καλὰ ν' ἀνασθηλώσῃ τῶν Πατέρων τὰς ἀσκητικὰς νηστείας με ὅλην τὴν παλαιῶν ἐτῶν τὴν αὐστηρότητα, ἀπαγορεύων δὲ εἰς τοὺς μαθητάς του, τοὺς ὀρεγομένους παιδείας ἐλευθερίας, ν' ἀκροῶνται καθηγητῶν ἐπιστημόνων μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι νεωτερίζουσιν, εἶνε προφανῶς ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου αἱ γνώσεις δὲν ἐπηρέασαν διόλου τὸν φύσει ὀπισθοδρομικὸν ὀργανισμόν, ὥστε νὰ καταντήσῃ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του καὶ τῆς θελήσεως καὶ τοῦ θάρρους — τοῦ ἴσως ἀξιοθαυμάστου μολοντοῦτο — πρόσκομμα κατὰ τῆς ἐπερχομένης προόδου. Μόνον τοῦτο θὰ ἐπεθύμουν νὰ προστεθῇ ἰδιαιτέρως εἰς ὅσα καλὰ ἐλέχθησαν περὶ τοῦ ἄρτι ἀποθανόντος διαπρεποῦς θεολόγου.

*

Ὁ μόνος ἴσως τῶν καθηγητῶν, τὴν παράδοσιν τοῦ ὁποίου μετὰ χαρὰς θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς βασιφόρους μαθητάς του καὶ αὐτὸς ὁ Δαμαλάς, ἦτο ὁ Ἡρακλῆς Μητσόπουλος. Καὶ ποῖος δὲν ἐγνώρισε τὸν ἀγαθὸν καὶ συμπαθῆ ἄνθρωπίσκον μὲ τὸ στρογγύλον πρόσωπον, τὸν λευκὸν μύστακα καὶ τὸν ὑψηλὸν πῖλον, τὸν γέροντα τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχνὴ ἀλλ' ἥρεμος καὶ εὐφραδὴς φωνὴ

ἐδίδαξε τὰς θετικὰς γνώσεις ἐπὶ τρεῖς γενεάς καὶ μέχρις ἐσχάτων; Ἀλλ' ἦτο καὶ αὐτὸς τύπος παλαιοῦ καθηγητοῦ μεστοῦ προλήψεων καὶ προσκεκολλημένου εἰς τὸ παρελθόν, ὅπως τὰ ὀστρεῖδια εἰς τὸν βράχον — διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν παρομοίωσιν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Φαντασθῆτε καθηγητὴν τῆς Ζωολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ — δὲν εἶπα Θεολόγον παρακαλῶ — ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1892 μὴ παραδεχόμενον τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελιξεως καὶ περαίνοντα τὰς ἐξετάσεις του μὲ τὴν στερεότυπον ἐρώτησιν: «Εἶνε λοιπὸν πάνσοφος ὁ Δημιουργός;» Τὴν φρικώδη ταύτην ἀνάμειξιν τῆς θρησκείας μετὰ τῆς Ἐπιστήμης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτει καὶ καλὰ νὰ δώσῃ θρησκευτικὸν προορισμὸν — ὅπως ὅλοι οἱ περιορίζοντες, τὸ ἔργον τῆς σημερινῆς Ἐπιστήμης εἰς τὸ νὰ ἐπιστημοποιήσῃ τὰ κείμενα τοῦ Μωϋσέως καὶ ν' ἀποδείξῃ τὴν πανσοφίαν τοῦ Δημιουργοῦ — θὰ ἤμην πρόθυμος νὰ παραβλέψω, ἂν ὁ μακαρίτης καθηγητὴς ἐδεικνύετο ἐπισεικότερος εἰς θεωρίαν ὅχι μόνον κρατοῦσαν ἤδη ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ὁμηλικίων του πρὸ πολλοῦ παραδεγμένην. Μόνον τοῦτο θὰ ἐπεθύμουν πάλιν νὰ προστεθῇ ἰδιαιτέρως εἰς ὅσα καλὰ καὶ δίκαια ἐλέχθησαν περὶ τοῦ ἄρτι ἀποθανόντος διαπρεποῦς φυσιοδίφου.

*

Ἐπάρχουσι πολλοὶ φύσει μεμφίμοιροι, οἱ ὁποῖοι ὅλην τὴν προτίμησιν δεικνύουσι πάντοτε πρὸς τὸ παρελθόν, ἀγαπῶντες καὶ ἐκθειάζοντες τοὺς μεγάλους τοῦ ἀνδράς, τοὺς ὁποίους εὐρίσκουσιν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν ἀσυγκρίτους πρὸς τοὺς νεωτέρους. Εἶνε καὶ αὐτὸ μία πρόληψις ἐκ τῶν μᾶλλον ἀδικαιολογήτων. Ἐγὼ νομίζω ἀπεναντίας, ὅτι ἡ ἐλπίς εἶνε ὁ κληρὸς τοῦ μέλλοντος καὶ ὅτι ὑπὸ τὸ πρῖσμά της μᾶλλον οἱ νεώτεροι παρίστανται εἰς τὰ ψυχικὰ ὅμματα γίγαντες, πρὸ τοῦ ναυοειδοῦς ἀναστήματος τῶν γεροντίων, ὅσα παρέρχονται τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο. Τῆς τοιαύτης ἐλπίδος τὸ πρῖσμα εἶνε ὀλιγώτερον παντὸς ἄλλου ἀπατηλόν... Παρέρχεσθε, λείψανα τοῦ παρελθόντος. Σᾶς σέβονται καὶ παραμερίζουσιν ἐλαδῶς εἰς τὴν πένθιμον διάδασίν σας οἱ ἄνθρωποι τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ὅχι ἄνευ χαρὰς ὅτι θὰ καταλάβωσι τώρα τὴν θέσιν σας. Εἶνε καιρὸς νὰ ἐργασθῶσι καὶ νὰ πρωταγωνιστήσωσιν. Αὐτοὺς ὡς ἐκλεκτὰ τέκνα περιμένει ἡ Πρόοδος, τὴν ὁποίαν ὑπεδοθήσατε μὲν καὶ σεῖς ἄλλοτε — διότι δημιουργήματα ἰδικὰ σας εἶνε οἱ νεώτεροι, — ἀλλὰ κατὰ τῆς ὁποίας ἐπιπροσθεῖτε σήμερον κωλύματα δυσυπέβλητα, καθ' ὧν μόνος ὁ θάνατος ἰσχύει. Παρέρχεσθε λοιπὸν ἐν εἰρήνῃ. Σᾶς λυπούμεθα, ἀλλὰ δὲν λυπούμεθα. Εἴμεθα οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι ἔχομεν σύνθημα: ζήτω τὸ μέλλον!

ΑΝΤΙΠΑΛΟΣ